

Пещерата „Орлова чука“

край село Пенелина, Русенско

Еберхард Унджиян

Река Русенски Лом е последният десен приток на Дунав с постоянен годишен отток. На Изток следват суходолия, някогашни рекички, отгавна пресъхнали. Долините им, подобно на тази на Русенски Лом, са също тъй извилисти, скалисти, много интересни и живописни. През 1970 г. част от долината на ломовете, 3200 ха, беше обявена на хартия за „Народен парк“. Без всякакви практически мерки, както тогава беше практиката. Едва през 1996 г. Министерството на горите организира дирекции на природните паркове, преименувани по европейските стандарти и така създаде условия за защита, изследване и устойчиво ползване на тези последни кътчета запазена Природа на България.

Геоложката подложка на Североизточна България са варовикови пластове, дебели над 2000 м, от долнокредна възраст, утаени преди около 100 млн. години на дъното на воден басейн с океанска соленост, част на океана Тетис. Поради това теренът е от открит и покрит карст. Съществуващите пещери са къси, без образувания и сухи. Изключение прави само „Орлова чука“. Тя е разположена на високия скалист десен склон на река „Черни Лом“, като входът е на 40 метра над речното ниво, а до него посетителите се спускат отгоре – по стръмна пътека с вкопани стълби.

Тук образуванията (капници) са най-разнообразни. Някои са големи, напр. „Гейзера“ или „Големия сталактон“, висок 3,5 и с диаметър 0,5 м. Има и съвсем дребни и нежни, бели сталактити, като направени от порцелан.

Открита е през 1941 от местни овчарчета. Веднага започнало системно чупене на красивите образувания „за спомен“. За да се спре това варварско рушителство от туристическото гружество на Дома на планинаря при Локомотивно-вагонния завод Русе затворили входа с желязна врата. С решетки, за да могат обитаващите пещерата прилепи да влизат и излизат свободно. Те са 7 вида: малък подковонос (*Rhynolophus hipposiderus*), голям подковонос (*R. ferrumequinum*), южен подковонос (*R. euryale*), подковонос на Мехели (*R. mehelyi*), нощник на Брандт (*Myotis brandtii*), голям нощник (*M. myotis*), както и дългокрил прилеп (*Miniopterus schreibersii*). Някои са съвсем редки, а други образуват значителни, до много големи колонии.

Големият нощник е най-едрия и многоброен представител на рода. Редовно

До пещерата се достига след спускане по стръмна пътека надолу в скалистия склон над река Черни лом

сме го намирали „сдружен“ с дългокрили прилепи, с подковоноси, както и с груги, по-редки видове нощници. Твърде вероятно това неслучайно съвместно срещане да е причинено от по-голямата активност на подковоносите. При безпокойство те веднага реагират като с писъците и излитането си сигнализират нощниците. Дългокрилите прилепи в „Орлова чука“ образуват колонии със стотици екземпляри. Колегата В. Бешков също споменава за такива количества, а през ноември 1989 е намирал грамадно струпване – около 14 500 до 15 000 екземпляра. И той обикновено се „сдру-

жава“ с подковоноси и нощници. Извършва галечни прелети до зимни квартири, разположени отчасти и на наша тери-

Големия сталактон е една от основните атракции на пещерата

Колония от прилепи са накацали по сводовете на пещерата

тория. По тази причина „Орлова чука“, заедно с пещерата „Зоровица“ до с. Червен, както и една напусната кариера до с. Красен се числят към най-важните обиталища и зимовища на прилепите в България. Трябва да се отбележи, че през десетилетията след 1980 г. е констатирано застрашително спадане на числеността на всички видове прилепи. Това се дължи, доколкото можем да съдим, най-вече на по-масовото използване, бих го определил и като злоупотреба, на биоциди в селското и горско стопанство. Всички прилепи са защитени от Закона поради голямата им полза като унищожители на вредни насекоми, напр. нощни пеперуги.

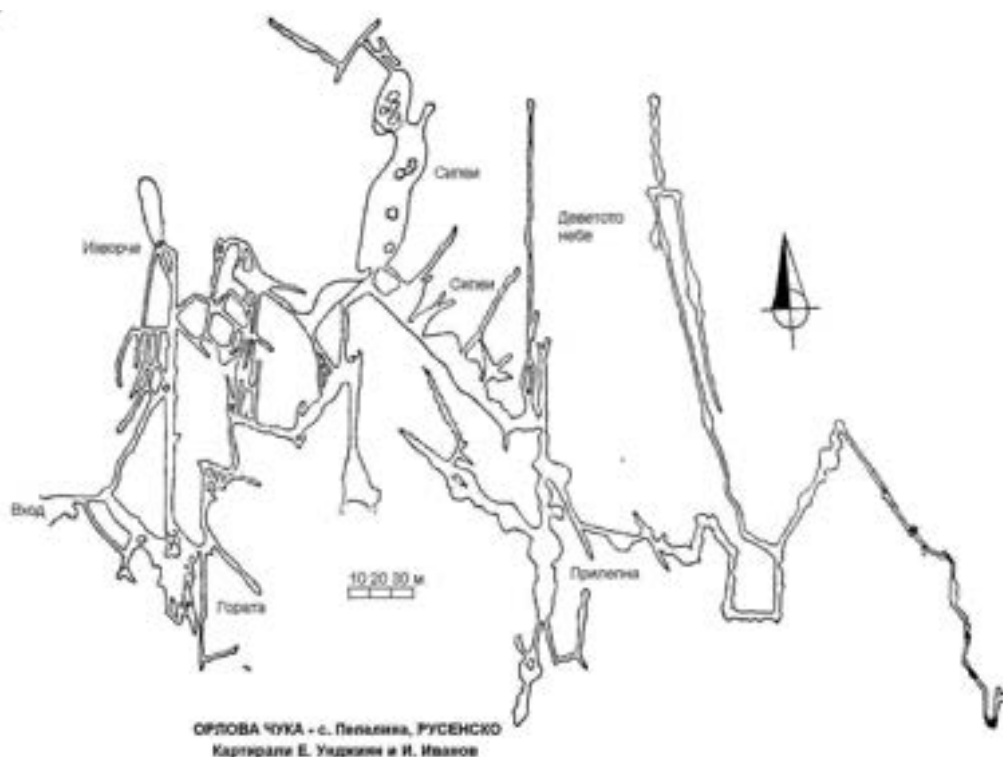
Според нашите измервания, относителната влажност на въздуха в пещерата се движи от 90 до 100%, а температурата е почти непроменяща се през годината, около 12,5 градуса по Целзий.

През 1957 пещерата бе прехвърлена към ОНС Русе, отдел Култура, съответно – към Окръжен музей. Под надглеждането и ръководството на М. Халваджиев, тогава завеждащ отдел „Природа“ на музея, беше изградена стълба със 125 стъпала и прокопан нов вход, малко по-

ниско от стария, който също бе затворен с желязна решетеста врата. Около това време бяха учредени известните „Сто туристически обекти“ и „Орлова чука“ бе включена като едно от местата, които трябва да се видят в България. А за стимулиране на туризма бе отпечатана малка книжка с имената им и място за печата на посетените обекти. За да посрещне гостите в пещерата бе предвидено да се

монтира декоративно осветление, а за да може електроинженерът да изготви проекта, бе необходимо да разполага с план на пещерата. А такъв дотогава нямаше. Задачата за изработване на плана се падна на нашия отдел в екип с препаратора Иван Хаджииванов (1931 – 1997). Иван имаше вече известен пещерняшки опит. Тогава се раждаше и пещерняшкото дело в България. През 1956 в Русе бе учреден, заедно със София и Чепеларе, първият съвременен пещерен клуб от група ентузиасты: г-р Г.Икономов (спортен лекар), г-р Дуков, М. Халваджиев (учител по ест. история), И. Големанов (фотограф), Иван Хаджииванов и др.

И двамата с Иван не бяхме картирали пещера. Запретнахме ръкави. Разполагаме с „най-съвременни“ пособия – петромаксова лампа, ръчен компас, мерно въже с възли на всеки метър, тесте картончета 20 x 15 см и джобно фенерче. Първият заставахе на място. Другият отиваше напред на разстояние, колкото позволяваше пещерата или мерното въже и оттам светваше към мен. На предварително засевереното картонче според азимута (отклонение от Север) се начертаваше отрязъка по мащаба.

Схемата, изработена с помощта на петромаксова лампа, компас и мерно въже в края на 50-те години от екипа на Окръжен музей – Русе

Така нанесохме първите 3 километра. Работата не беше лесна – пещерата представлява сложна система от галерии, ходове и зали, някои доста големи. Същият план гнес краси скалата до входната врата и също е включен в дуплянката. Помогнаха и момчетата от нашия клуб и тези от страната. Бяха организирани няколко експедиции за тази цел. Едната под ръководството на Петър Трантеев, географ, основоположник на съвременната спелеология у нас. Също така беше извършено теодолитно заснемане. При това се установи, че вътрешните части на пещерата са разположени по-високо от входа. Тоест – в геоложкото минало водата е текла от вътрешна част към входа. Именно течащата вода е моделирала стените и

тавана на пещерата. Това личи особено ясно в „Големия коридор“, водещ към „Големия“ и „Малкия извор“. По тавана могат да се видят т.н. „еворзионни кубета“, образувани от завихряне на водата, както и от ефекта на кавитация. Постепенно бяха картирани и останалите ходове с усилията на младите пещерняци. Общата им дължина възлиза на над 13 км. Така „Орлова чука“ застана на второ място в България. На първо е пещерата „Духлата“ на южния склон на Витоша при с. Боснек, Пернишко, с обща дължина над 18 км и 6 етажа. Наскоро беше картирана и друга пещера с малко по-голяма дължина от нашата. Така че „Орлова чука“ сега се нареди на 3-то място. По всяка вероятност и „Орлова чука“ притежава по-голям, геоложки по-

Туристическият план на пещерата, поставен пред входа е базиран на същата схема

млад етаж, но досегашните опити да се открие не дадоха резултат. Свързващите ходове са запълнени с пещерни наслаги. Според палеомагнитни проучвания на пещерна глина на специалисти от Полската АН възрастта на пещерата възлиза на около 1 млн. години. Допълнително карстът на голямата и самата пещера бяха обект на една докторска дисертация на геолога А. Рагулов.

Първата дуплянка е издадена още през 1957 г. Снимките са от И. Големанов, правени 1942 или 1943 г. Той самият тогава не помнеше точно. Разправял ми е, че като възпалил магнезиевия прах, е трябвало да изчаква около половин час след всяка снимка, докато се разнесе димът. Електронната светкавица, с която днес всеки професионалист или любител е свикнал като задължителен атрибут, по това време още не е била изобретена.

Веднъж влязохме в 10,30 часа сутринта, а излязохме в 2,30 през нощта. Във вечния мрак и тишина на подземното човек напълно загубва чувството си за време. По правило подът на пещерата се състои от здрава пещерна глина. Но в

едно разклонение бе различно. Подът се състои от блокове, които позрително и неприятно мърдаха под краката ни. След третия километър пещерата продължава с тесен ход. Пълзи се по корем. След няколко десетки метра идва праг. За да го преодолее, човек трябва да се извърти на гръб и отново да мине по корем. Заклеших се. За щастие Иван идеше подире ми. Хвана ме за петите и ме изтегли на-

зад, като обърна всичките ми грехи през главата. Ами ако беше пред мене?...По време на една от последващите експе-

Преди пандемията в пещерата се организираха и състезания

диции забелязахме една дупка, ниско по стената на „Големия коридор“. Пъхнахме се в нея. Пред мен пълзеше дребно момче, гъвкаво и чевръсто. Дупката се оказа непозната дотогава връзка между този коридор и вътрешната част на пещерата, т.н. „Осморка“. Като си спомням днес за всички приключения, се питам с кой акъл съм се пъхнал там?!

По традиция напоследък ежегодно се устройва „Среща на поколенията“ при пещерата. Това е една похвална инициатива на сегашния ръководител на пещерния клуб при БТС Русе, Сашо Попов. Целта е да се почете и поддържа паметта на починали и загинали пещерници. Мене ме канят като последен мохикан, представител на (почти) най-старото поколение. С моята половинка, Диана, бяхме превозени готам. В службата не можахме да участваме – 125-те стъпала са непосилни и за двамата ни. Поменът е грижа на свещеник, отец Веселин, който през младите си години е бил планински водач и пещерняк. Значи – „наш кадър“. Разказаха ни, че в София имало даже гвам свещеници с подобна биография! Дватамата с охкане и пъшкане, куцук – куцук, се готъттрихме до панорамната площадка и така успяхме да се насладим на чудесния изглед на „Чаровната долина“, както си я наричам.

В отсрещните скали навремето съм снимал с 500-милиметров телееобектив гнездо на белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*). Гнездящият по дървета обикновен мишелов (*B. buteo*) обитава цяла Европа и продължава – за щастие – да е най-често срещаната граблива птица.

Ареалът на гнездящия предимно по скали белоопашат мишелов обхваща Югоизточната част на континента.

Белопашат мишелов в полет

Преди се е срещал само в Южна България, но в природата застой няма. Тя е във вечно движение и промяна. И така той започна да разширява ареала си в България, като зае мястото на гнездене на ловния сокол (*Falco cherrug*), освен това и на царския или кръстат орел (*Aquila heliaca*) – гва вида, почти изчезнали в Европа и у нас. Храни се с гребни бозайници, на първо място лалугери (*Spermophilus citellus*). На 25.06.1977 при Иваново, Русенско, за пръв път наблюдавах гвойка белоопашати мишелови да кръжи над голината на Русенски Лом. Когато видях в Природата (или в лабораторията) нов вид, по навик го рисувам, за да мога в по-късни дни отново да сверя определението си. Понастоящем вече е обикновен вид в Северна България и даже е преминал и в съседна Румъния.

Това беше чудесен ден прекаран в Природата и то при лъчезарно време. Едно незабравимо преживяване. ■